

Sadrazam ve Şair Ramî Mehmed Paşa Hakkında Yazılan Şiirler

Poems Written about Grand Vizier and Poet Rami Mehmed Pasha

Ahmet TOPAL * Öz

Ramî Mehmed Paşa, 17. yüzyılın Osmanlı siyasi ve edebî hayatında yer edinmiş önemli simalardan biridir. 1655-1708 yılları arasında yaşayan Ramî Mehmed Paşa, Karlofça Antlaşmasındaki başarısı ve sadrazamlık dönemlerindeki faaliyetleriyle Osmanlı imparatorluğu'nun siyasi tarihinde kendisinden bahsettirmiştir. Ramî mahlasıyla yazdığı şiirlerin yer aldığı divançesi ve mensur eserleriyle Osmanlı edebiyatının da bilinen ediplerinden biri olmuştur. İlme ve edebiyata olan ilgisi ve devlet adamı olmanın verdiği güçle Ramî Mehmed Paşa, kendi döneminde yaşayan şair ve yazarlarla yakından ilgilenmiş, kimileriyle sıkı dostluklar kurmuş ve onların çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan bir hami görevi üstlenmiştir. Ramî Mehmed Paşa'nın bu nitelikleri dolayısıyla birçok şair, başta kaside olmak üzere ona şiirler sunmuş, çeşitli faaliyetlerine tarih düşürmüşlerdir. Bu makale, tespit edilen şiirler aracılığıyla 17. yüzyılın bu meşhur simasının siyasi ve edebî kimliği hakkında yapılacak çalışmalara katkı sağlama amacını taşımaktadır. Makalede giriş bölümünün ardından kısaca Ramî Mehmed Paşa'nın hayatı anlatılmıştır. Tespit edilen şiirler nazım biçimlerine göre tasnif edilmiştir. Şiirlerden hareketle Ramî Mehmed Paşa'nın karakteri, edebî kişiliği, devlet adamı kimliği hakkında değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
tahmet@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8063-2005
Erzurum / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler:

Klasik Türk Şiiri, Rami Mehmed Paşa, medhiye, Karlofça Antlaşması, hamilik.

* Doç. Dr., Atatürk University
Faculty of Literature
tahmet@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8063-2005
Erzurum / TÜRKİYE

Abstract

Ramî Mehmed Pasha, who lived between 1655 and 1708, made a name for himself in the political history of the Ottoman Empire with his success in the Treaty of Karlowitz and his activities during his grand viziership. He became one of the well-known authors of Ottoman literature with his divançe and prose works, which include his poems under the pen name Ramî. With his interest in science and literature and the power of being a statesman, Ramî Mehmed Pasha took a close interest in the poets and writers living in his time, established close friendships with some of them and undertook the task of meeting their various needs. Due to these qualities of Ramî Mehmed Pasha, many poets presented poems to him, especially the eulogy, and set history for his various activities. This article aims to initiate studies on the political and literary identity of this famous figure of the 17th century through the identified poems. In the article, after an introductory part, the life of Ramî Mehmed Pasha is briefly explained. The identified poems were classified according to their verse forms. Based on the poems, it has been tried to evaluate the character, literary personality and statesman identity of Ramî Mehmed Pasha.

Keywords:

Classical Turkish Poetry, Ramî Mehmed Pasha, eulogy, Treaty of Karlowitz, patronage.

Başvuru/Submitted: 30/09/2022
Kabul/Accepted: 20/03/2024

Makale Bilgileri

Atıf: Topal, A. (2024). Sadrazam ve Şair Ramî Mehmed Paşa Hakkında Yazılan Şiirler. *Selçuk Türkiyat*, (61): 339-365.
Doi: 10.21563/sutad.1474540

Etik Kurul Kararı: Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası: Katılımı yok.
Mali Destek: Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması: Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları: Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
Değerlendirme: İki dış hakem / Çift taraflı körleme.
Benzerlik Taraması: Yapıldı – iThenticate.
Etik Beyan: sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com
Lisans: Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

Citation: Topal, A. (2024). Sadrazam ve Şair Ramî Mehmed Paşa Hakkında Yazılan Şiirler. *Selçuk Türkiyat*, (61): 339-365.
Doi: 10.21563/sutad.1474540

Ethics Committee Approval: It is exempt from the Ethics Committee Approval.
Informed Consent: No participants.
Financial Support: The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest: No conflict of interest.
Copyrights: The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.
Assessment: Two external referees / Double blind.
Similarity Screening: Checked – iThenticate.
Ethical Statement: selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr
License: Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

On yedinci yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılın başlarında yaşayan Ramî Mehmed Paşa'nın hayatı IV. Mehmed (1648-1687), II. Süleyman (1687-1691), II. Ahmed (1691-1695), II. Mustafa (1695-1703) ve III. Ahmed'in (1703-1730) saltanat yıllarına denk gelir. Bu dönem ayrıca Köprülü Mehmed Paşa (öl. 1661), Köprülü Fazıl Ahmed Paşa (öl. 1676), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (öl. 1683), Köprülü Fazıl Mustafa Paşa (öl. 1691), Elmas Mehmed Paşa (1697), Amcazade Hüseyin Paşa (öl. 1702), Daltaban Mustafa Paşa (öl. 1703), Çorlulu Ali Paşa (öl. 1711), Baltacı Mehmed Paşa (öl. 1712), Moralı Damat Hasan Paşa (öl. 1713), Silahdar Damat Ali Paşa (öl. 1716) vb. sadrazamların Osmanlı siyasi ve sosyal hayatında etkili olduğu bir dönemi kapsar. Varlığını sürdürmesinde himaye geleneğinin etkili olduğu klasik Türk şiirinin bu döneminde, özellikle kaside nazım biçimiyle kaleme alınan mahsuller incelendiğinde, muhatapların (memduh) büyük oranda bu vd. devlet adamları olduğu görülecektir. Reisülküttaplığı, sadrazamlık ve Mısır valiliği göreviyle Osmanlı'nın siyasi ve sosyal tarihinde önemli bir yer edinmiş şahsiyetlerden biri olan Ramî Mehmed Paşa da döneminin etkili simaları arasına dâhil edilebilir. Bir divançe oluşturabilecek sayıda yazdığı şiirler ile şiir vadisinde kendini ispatlayan Ramî Mehmed Paşa, yazdığı mensur eserlerle kudretli bir nasir olarak da adından bahsettirmiştir. Devlet idaresindeki görevleri süresince ilim ve sanat erbabına gösterdiği samimi yakınlık, onu klasik Türk şiirindeki himaye geleneği çerçevesinde de anmayı gerektirmektedir. Ramî Mehmed Paşa'nın bu nitelikleri onu, dönem divanlarında kendisinden sıkça bahsedilen bir memduh olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bir devlet adamı ve edip olarak kendini ispatladığı dönemlerde kaleme alınan divanlar tarandığında birçok şairin başta kaside ve kıta olmak üzere çeşitli nazım biçimleriyle Ramî Mehmed Paşa vasfında şiirler kaleme aldığı tespit edilmiştir. Yeni çalışmalar neticesinde ilim âleminin istifadesine sunulacak divan metinlerinin taranmasıyla ona sunulan şiirlerin sayısının artacağı şüphesizdir. Bu çalışma ise yüzyılın bu önemli şahsiyetinin siyasi ve edebî tarihimizdeki yeri hakkında yapılacak olan daha kapsamlı çalışmalara zemin hazırlamak amacını taşımaktadır.¹

Hakkında yazılan şiirlerin tasnifine ve büyük oranda bu şiirlerden hareketle Ramî Mehmed Paşa'nın çeşitli niteliklerine yönelik tespitlere geçmeden önce, Paşa'nın kısa bir biyografisine yer vermek faydalı olacaktır.

Ramî Mehmed Paşa'nın Hayatı²

Ramî Mehmed Paşa, 1065/1655 senesinde Eyüp'te Nişancı mahallesinde dünyaya gelmiştir. Meramî mahlasıyla şiirler yazan Terazici Hasan Ağa'nın oğludur.

¹ Bu çalışma dönem divanlarıyla sınırlandırılmaya çalışılmıştır; ancak biyografik bir kaynak olmakla birlikte Rami Paşa hakkında bir de kasideye yer veren *Hadikatülvüzerâ* (Arslan, 2013) ve Farsça bir kasideye yer vermesi bakımından İshak Hocası Ahmed Efendi'nin *Vahdetname* (Topal, 2011) adlı mesnevisi de çalışmanın kaynakları arasına dâhil edilmiştir. Çalışmaya dâhil edilen şiirlerden Cabizade Halil (Yörür, 2019) ve Şefik Mehmed'e (Selçuk ve Algül, 2015) ait iki şiir ise daha önce bilimsel birer makaleye konu edildiği için bu kaynaklardan da istifade edilmiştir.

² Bu bölümde şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Ahışalı, 2007, s. 449-450; İnce, 2005, s. 312-318; Arslan, 2013, s. 133-137; Uzunçarşılı, 2011, s. 19-45; Erkal, 2014.

Gençliğinde bir süre baba mesleği olan su yolculuk yaptıktan sonra şiir ve inşaya kabiliyeti dolayısıyla Divan-ı Hümayun Kalemî'ne girmiş ve zamanla kâtipliğe yükselmiştir. İkinci vezir Damad Musahib Mustafa Paşa'nın yanında masraf kâtipliği yapmıştır. Dönemin önde gelen şairi Nabî'nin 1089-1090/1678-1679 senesindeki Hac yolculuğu sırasında onunla birlikte bulunmuştur. Hac dönüşü Mustafa Paşa, Nabî'yi kethudalığa getirince Ramî Mehmed Paşa'yı da divan efendiliğine tayin etmiştir. Ramî, Paşa'nın kaptan-ı deryalığı sırasında (1095/1684), Mora'ya gönderilmesinde (1096/1685) ve aynı yıl Boğazhisarı muhafızlığı yaptığı sırada vefatına kadar Nabî ile birlikte onun maiyetinde bulunmuştur. Paşa'nın vefatından sonra yeniden Divan-ı Hümayun Kalemî'ne dönmüş, bir süre kesedarlık yaptıktan sonra beylikçiliğe tayin edilmiş, 28 Rebiülevvel 1106'da (16 Kasım 1694) reisülküttaplığa getirilmiştir. Veziriazam Elmas Mehmed Paşa ile arası iyi olmadığından bu görevden azledilerek evinde ikamete mecbur tutulmuştur (Receb 1108/Ocak-Şubat 1697). Elmas Mehmed Paşa'nın Zenta'da ölümüyle sadarete Amcazade Hüseyin Paşa getirilince yeniden reisülküttap olmuştur (1 Rebiülâhir 1109/17 Ekim 1697).

Ramî Mehmed Paşa, II. Viyana Kuşatması'nın ardından başlayıp yaklaşık on dört yıldır sürmekte olan Avusturya-Rusya-Venedik-Lehistan ittifakı ile barış yapılmasına karar verilince görüşmeler için "ruhsat-ı kâmile" ile murahhas (delege) olmuştur. Karlofça'da müzakereler sırasında gösterdiği diplomatik başarı nedeniyle padişahın iltifatına mazhar olmuş, fakat kendisine yöneltilen vezirlik teklifini kabul etmemiştir. Veziriazam Amcazade Hüseyin Paşa kendisine son derece güvendiği için devlet işlerini çoğu zaman ona havale etmiştir. Amcazade'den sonra veziriazam olan Daltaban Mustafa Paşa ile geçinemediğinden azledilip sürülmesi istendiğinde Şeyhülislâm Feyzullah Efendi buna karşı çıkmış, onu sadrazamlığa yükseltmek amacıyla vezaret hasları ile üç tuğlu kubbe veziri tayin ettirmiştir (8 Şâban 1114 / 28 Aralık 1702). Daha sonra da kendisine karşı tertip içinde bulunan Daltaban Mustafa Paşa'yı görevden aldırıp yerine Ramî Mehmed Paşa'yı getirtmiştir. Ramî Mehmed Paşa, sadrazamlığı sırasında Feyzullah Efendi'nin müdahalelerinden dolayı büyük sıkıntı içine düşmüş, kendi başına hiçbir iş yapamaz olmuştur. Şeyhülislâmın gücünü kırmak amacıyla, İstanbul'da sadaret kaymakamı olan Moralı Hasan Paşa ile iş birliği yaparak birtakım tertiplere girişmiştir. O sırada ulûfeleri kesildiği için şikâyete gelen 200 kadar cebeciyi el altından isyana teşvik etmiş (10 Ramazan 1114 / 28 Ocak 1703; tayin tarihi 6 Ramazan / 24 Ocak olarak da gösterilir), giderek yayılan isyan artık kontrol edilemez duruma gelmiş ve nihayet Edirne Vak'ası (9 Rebiülâhir 1115 / 22 Ağustos 1703) adı verilen isyan sonucu II. Mustafa tahttan indirilip III. Ahmed tahta çıkarılmıştır. Feyzullah Efendi, Edirne'de işkence ile öldürülerek cesedi Tunca nehrine atılmıştır. Ramî Mehmed Paşa ise bundan iki gün önce (6-7 Rebiülâhir / 19-20 Ağustos gecesi) Edirne'de II. Bayezid evkafı kâtibi Arabacızade Ahmed Efendi'nin evinde gizlenerek hayatını kurtarabilmiştir. Osmanzade Taib'in rivayetine göre o dönemde;

Harem-i Arabacızâdede pinhân oldun

Hây Râmî Çelebi şân-ı vezâret bu midur

şeklindeki bir beyit meşhur olmuştur. Ramî, bu olay üzerine sadareten feragat etmiş sayılmış fakat sadrazamlık mührü kendisinde kalmıştır. Bir müddet Eyüp'teki

çiftliğinde saklanan Ramî Mehmed Paşa ortaya çıktığında eski müttefiki Sadrazam Moralı Hasan Paşa, Şeyhülislâm ve Rumeli Kazaskeri Yahya Efendi'ye 800 kese para verip kendini affettirmiştir. İsteği üzerine Kıbrıs'a vali tayin edilmiş, kendisinde bulunan mühr-i hümayun alınarak Hazine-i Amire'ye konulmuştur (15 Safer 1116 / 19 Haziran 1704). Kısa bir süre sonra (7 Cemâziyelâhir 1116 / 7 Ekim 1704) Süleyman Paşa'nın yerine Mısır valisi olmuş, ancak valiliği döneminde Mısır'da hüküm süren kıtlık ve artan yiyecek fiyatları yüzünden başarısızlığa uğrayarak azledilmiş (cemâziyelâhir 1117/ Eylül-Ekim 1705) ve Rodos adasında ikamete gönderilmiştir. Ramî Paşa 15 Zilhicce 1119 (8 Mart 1708) gününün gecesini burada ölmüştür. Naaşı Rodos'ta Murad Reis Tekkesi hazîresine defnedilmiştir.

Ramî Mehmed Paşa Hakkında Yazılan Şiirler

Kasideler: Ramî vafında, yirmi bir farklı şaire ait toplam yirmi dokuz kaside tespit edilebilmiştir. Üsküdarlı Sırrı (öl. 1699) ve Ruznameci Şinasi (öl. 1702) üçer kasideyle Ramî Paşa için en fazla kaside yazan şairlerdir. Tespit edilebilen şiirlerden en hacimli, yakın arkadaşı olan dönemin meşhur şairi Nabî'nin (öl. 1712), 111 beyitlik kasidesidir. Kasidelerden beşi kalemiye türünde yazılmışlardır. Diğer kasideler dikkate alındığında öne çıkan bu türün, Ramî Mehmed Paşa'nın reisülküttaplığının yanında iyi bir hattat oluşuyla da ilgisi muhakkaktır. Şiirlerin dört tanesi vezir oluşuna, iki tanesi ise reisülküttap oluşuna düşürülen tarih beyitleri de içerir. Kasidelerinin çoğunun Ramî Paşa'nın reisülküttaplık yaptığı dönemde yazıldıklarını söylemek mümkündür.

Şiirlerin dökümü şu şekildedir:

Sahhaf Rüşdî (öl. 1699), *Der medh-i cenâb-ı ma'ârif-nisâb Re'îsü'l-Küttâb Râmî Mehmed Pâşâ* başlığıyla 32 beyitlik bir kaside yazmıştır (Kayhan, 1991, s. 68-69).

Üsküdarlı Sırrî, Ramî Mehmed Paşa için *Nûriyye Der Medh-i Re'îs Râmî Efendi* başlığıyla 30 beyitlik bir kaside (Kazan, 2003, s. 240-242); kalemiyye türünde *Der Medh-i Re'îsü'l-Küttâb Râmî Efendi* başlığıyla 46 beyitlik bir kaside (Kazan, 2003, s. 242-246) ve yine aynı başlıkla (Kazan, 2003, s. 247-251) 44 beyit olmak üzere üç kaside kaleme almıştır.

Ruznamecizade Şinasi, şiirlerinde "velinimet" şeklinde bahsettiği Ramî için üç adet kaside yazmıştır. Başlıksız olan kasidelerden ilki 65 beyittir ve Paşa'nın vezir oluşu dolayısıyla yazılmıştır (Akpınar Cengiz, 2000, s. 46-51). Kasidede aynı zamanda Ramî Paşa'nın vezaretine tarih düşürülmüştür. Tarih beyti şu şekildedir:

Böyle yazdı kalem-i nâdire-gû târîhüñ

Sadra yümn ile vezîr oldı Muhammed Pâşâ 1114/1702 (Akpınar Cengiz, 2000, s. 51)

Şinasi'nin başlıksız olan diğer şiirlerinden biri 61 beyitlik bir şikâyetname (Akpınar Cengiz, 2000, s. 51-56); diğeri ise 80 beyitlik bir arz-ı hâldir (Akpınar Cengiz, 2000, s. 56-61).

Bosnalı Asım (öl. 1710), Ramî Mehmed Paşa vafında iki kaside kaleme almış, II. Mustafa için kaleme aldığı *Suulhiyyedür* başlıklı sulhiyyesinde (Kurtoğlu, 2018, s. 118-125) ise muhtelif yerlerde barışa katkısı nedeniyle Ramî'yi övmüştür. Şairin ilk kasidesi bir nevrüziyyedir ve 63 beyittir (Kurtoğlu, 2018, s. 85-90). Diğer kaside, *Der-Sitâyîş-i*

Vezîr-i Rûşen-zamîr Hazret-i Râmî Pâşâ başlıklı 54 beyitlik bir bahariyyedir (Kurtoğlu, 2018, s. 125-129).

Bursalı Talib (öl. 1706), *Berây-ı Midhat-i Râmî Efendi* başlığıyla 12 beyit hâlinde bir ramazaniyye yazmıştır (Erdem, 1994, s. 140-141).

İshak Hocası olarak da bilinen Ahmedî (öl. 1708), *Vahdetnâme* adlı mesnevisinde *Re'isü'l-Küttâp Râmî râ firistâde şüd* başlığıyla Farsça 15 beyitlik bir kaside yazmıştır (Topal, 2011, s. 454-456).

Nabî (öl. 1712), *Kasîde ender-sitâyiş-i sadr-ı azam Râmî Muhammed Pâşâ Rahmetullâhi Ta'âlâ 'aleyh* başlığıyla 111 beyitlik bir kaside kaleme almıştır. Kasidenin teşbip bölümü şikâyetnamedir (Bilkan, 2020, s. 106-116).

Bosnalı Alaeddin Sabit'in (öl. 1712), *Târîh-i Re'isü'l-küttâb-şuden-i Râmî Efendi* başlıklı kasidesi, divanında kıtalar arasında bulunmaktadır. Kaside, Ramî'nin reisülküttap oluşuna söylenmiş 11 beyitlik bir tarih manzumesidir. Tarih beyti şu şekildedir:

Ma'ârif ehilen tebşîr için didüm târîh

Mübârek ola bu gün Râmî Efendi oldu re'is 1106/1694 (Karacan, 1991, s. 328)

Azim (öl. 1712), *Der Medhet-i Re'isü'l-Küttâp Râmî Muhammed Efendi Rahimehullâhu Te'âlâ* başlığıyla 34 beyitlik bir bahariyye (Dönmez, 1999, s. 141-145); bir de *Kasîde-beççe der Sitâyiş-i Re'is-i Müşârün İleyh* başlıklı 14 beyit hacminde bir medhiye kaleme almıştır (Dönmez, 1999, s. 145-147).

Şefik Mehmed Efendi (öl. 1715), ilk 15 beyti şikâyetname olan 47 beyitlik başlıksız bir kaside yazmıştır (Selçuk ve Algül, 2015, s. 50-52).

Faik Mahmud (öl. 1715), *Kasîde der sitâyiş-i Muhammed Paşa* başlığıyla 31 beyitlik bir kaside yazmıştır (Koçak, 2006, s. 100-103).

Nikatî (öl. 1715), *Râmî Mehmed Pâşâ Re'isü'l-Küttâb İken Edirne'de Virilen Kasîdedür* başlığıyla 30 ve 33 beyit olmak üzere iki adet kaside yazmıştır (Nikati, yz. 10^b-12^b).

Feyzî (öl. 1715?-1717?), *Kasîde-i Feyzî Der-Sitâyiş-i Re'isü'l-Küttâp Râmî Efendi* başlığıyla 51 beyit hacminde bir kalemiyye (Öztürk ve Öntürk 2021, s. 180-184) ve *Kasîde-i 'İydiyye Der-Sitâyiş-i Râmî Mehmed Paşa* başlıklı 28 beyitlik bir ıydiyye (Öztürk ve Öntürk 2021, s. 187-189) olmak üzere iki kaside kaleme almıştır.

Kâtibzade Sakıb (öl. 1716-1717), *Kasîde der medh-i Râmî Efendi* başlıklı, 37 beyitlik bir kalemiyye yazmıştır (Kırbıyık, 2017, s. 50-54).

Cabizade Halil Faiz Efendi'nin (öl. 1722) kasidesi, *Bahâriyye der-Medh-i Vezîr-i A'zam Râmî Mehmed Pâşâ Sellemehullâhu Te'âlâ* başlıklı 53 beyit hacminde bir bahariyyedir (Yörür, 2019, s. 201-210).

Osmanzade Taib (öl. 1724), *Hadîkatü'l-Vüzerâ'* da Ramî'nin biyografisine yer vermiş ve şair hakkında 9 beyitlik kaside yazmıştır (Arslan, 2013, s. 135).

Yahya Nazim (öl. 1727), *Kasîde Berây-ı Râmî Efendi* başlığıyla 11 beyitlik bir medhiyye yazmıştır (Çakır, 2018, s. 367-368).

Vakanüvis Raşid (öl. 1735), *Der Sitâyîş-i Re'isülküttâb Muhammed Râmî Efendi* başlığıyla 82 beyitlik, teşbip bölümü kalemiyye olan bir kaside kaleme almıştır (Biltekin, 1993, s. 123-129).

Subhizade Feyzî'nin (öl. 1739), *Kasîde Der-Medh-i Re'isü'l-Küttâb Râmî Efendi El-Merhûm* başlıklı kasidesi 34 beyit olup ilk 9 beyti kalemiyyedir (Arslan, 2008, s. 137-139).

Adlî mahlasıyla şiir söyleyen Mehmed Adlî Efendi (öl. 1744), *Der Sitâyîş-i Re'isü'l-küttâb Hazret-i Râmî-i 'âlî-cenâb Huzûrınadur* başlığını taşıyan 41 beyitlik bir kaside yazmıştır. Kasidenin teşbip bölümü şikâyetnamedir (Baltalı, 2016, s. 58-60).

Şehdî (öl. 1769), vezaret tarihi içeren, *Bu Kasîde Merhûm Sultân Mustafâ Hân Zamanında Vezîri Râmî Mehmed Pâşâ Hakkında İnşâd Olunmuşdur* başlığıyla bir kaside yazmıştır (Bayındır, 2008, s. 131-134). Otuz beş beyit hacmindeki şiirin tarih beyti şu şekildedir:

Didim intâk-ı İlâhî ile Şehdî târîh

'Âlemi râm ide emrine Mehemed Pâşâ (Bayındır, 2008, s. 134)

Gazeller: Ruznameci Şinasî, 13, 11 ve 10 beyit olmak üzere üç gazel (Cengiz, 2000, s. 74-75, 134, 147); Sofyalı Rasih (öl. 1706), 8 beyitlik bir gazel (Bulut 1998, s. 75-76), Bursalı Talib yine 8 beyitlik bir gazel (Erdem, 1994, s. 267); Faik Mahmud, 11 beyitlik bir gazel (Koçak, 2006, s. 126-127) kaleme almışlardır.

Mesnevi: Tespit edilebildiği kadarıyla mesnevi nazım biçimiyle kaleme alınan tek manzume Nabî'ye aittir. *Mesnevî-i Ma'rûz bâ-hazret-i Râmî Pâşâ ez-zebân-ı Şeyh Haydar-i Üsküdarî* başlığını taşıyan şiir 14 beyittir. Manzumede önce Ramî övülür, ardından Üsküdarlı Şeyh Haydar methedilerek Ramî'den onun için ihsanlarda bulunması istenir (Bilkan, 2020, s. 398-399).

Kıtalar: Kaside nazım şeklinden sonra Ramî vafında yazılan şiirlerin çoğu kıta biçiminde kaleme alınmıştır. Yahya Nazım ve Faik, beşer kıtayla bu nazım biçiminde en fazla şiir yazan şairler konumundadırlar. Bu tespitten hareketle Faik'in Ramî Paşa'nın yakın arkadaşı olması hasebiyle onun faaliyetlerini yakından takip ettiği söylenebilir. Hakkında yazılan kıtalar genellikle Ramî'nin reisülküttap ve sadrazam oluşunu kutlayan tarih manzumeleridir. Ayrıca Ramî'nin Eyüp'te yaptırdığı çeşme ve düşkünler için yaptırdığı bir ev, mektep ve cami dolayısıyla düşürülen tarihler; Galata Mevlevihanesi'ni tamir ettirmesi, oğlunun ve yeğenin vefatı, Mısır'a vali olarak gelişi üzerine yazılmış kıtalar da vardır. Tarih manzumelerinin dışında medhiye içerikli kıtalar da kaleme alınmıştır. Tespit edilebilen kıtalar şunlardır:

Bursalı Talib, *Târîh-i Çeşme-i Re'isü'l-Küttâb Râmî Efendi* başlığıyla Ramî Efendi'nin İstanbul, Eyüp'te yaptırdığı çeşme için 8 beyitlik bir tarih manzumesi yazmıştır. Manzumenin 1114/1702-1703 tarihini içeren beyti şu şekildedir:

Hasanın rûh-ı pâki yâdı ile

İçen ahbâba olsun âb-ı hayât (Erdem, 1994, s. 168)

Talib, Ramî'nin kız kardeşinin oğlu olduğu anlaşılan Abdî Çelebi'nin vefatı dolayısıyla *Târîh Berây-ı Vefât-ı Hemşîre-zâde Râmî Pâşâ* başlığıyla 3 beyitlik, 1106/1694-1695 tarihli bir manzume daha kaleme almıştır (Erdem, 1994, s. 172).

Kâtibzade Sakıb *Târîh-i hâne* başlığını taşıyan 15 beyitlik bir tarih manzumesinde 1114/1702-1703 senesinde Ramî'nin, muhtemelen düşkünler için yaptırdığı bir ev için tarih düşürmüştür. Ramî'nin adının ve tarihin anıldığı beyitler şu şekilde:

Hazret-i Râmî Efendî ki anuñ lutfından
Oldı çeşm-i küremâ hasret-i rûy-ı fukarâ
Sâkıb-ı dâ'î görüp didi o dem târîhin
Bâreka'llâh zihî cây-ı meserret-efzâ (Kırbyık, 2017, s. 83)

Nazif (öl. 1693), Ramî'nin reisülküttap oluşuna 1106/1694-1695 tarihli 8 beyitlik bir kıta yazmıştır. Tarih beyti şöyledir:

Du'â idüp Nazîf-i pâk-meşreb didi târîhin
Reîs oldı Muhammed Râmî kuddûsen mübârek bâd (Darıcık, 2006, s. 369)

Nabî, *Târîh berây-ı muhâsebe-i evvel-şuden-i hod* başlıklı 7 beyitlik bir tarih manzumesi yazmıştır. Kıta, Ramî'nin sadrazam oluşunun ardından Nabî'ye baş muhasebeci ihsanı verdiği için yazılmıştır. 1122/1710-1711 tarihli manzumenin tarih beyti şu şekildedir:

Vaz' idüp rûy-ı du'âyı hâk-i pâyine didüm
Sadr-i 'âlî Nâbiyâ itmâm-ı ihsân eyledi (Bilkan, 2020, s. 324)

Sabit (öl. 1712), *Târîh-i Sadr-ı a'zam-şuden-i Râmî Mehmed Pâşâ* başlığıyla Ramî'nin sadrazam oluşuna, 12 beyitlik bir manzumeyle tarih düşürmüştür. Tarih beyti aşağıdaki gibidir:

Nahl-bend-i çemen-i feyz didi târîhin
Gül gibi mühr ile sadr oldı Mehmed Pâşâ 1114/1702-1703 (Karacan, 1991, s. 335)

Mevlevî Şair Nesib Dede (öl. 1714), *Târîh berây-ı kubbe-nişîn şoden-i Râmî Muhammed Pâşâ* başlıklı 7 beyitlik bir kıtayla aynı hadiseye tarih düşürmüştür. Manzumenin tarih beyti şöyledir:

Didi târîh ile müjde-resânân Nesîb
Adl ile kubbe-nişîn oldı Muhammed Paşa (Nesib, yz. 58^a)

Faik, yakın dostu olan Ramî Mehmed Paşa'nın tayinleri ve faaliyetleri için 3 tarih kıtası yazmıştır. Kıtalardan biri 5 beyit (Koçak, 2006, s. 200), biri 11 beyit (Koçak, 2006, s. 217-218) ve diğeri 17 beyit (Koçak, 2006, s. 218-219) hâlinde yazılmıştır. Bunlardan Ramî'nin sadrazam oluşu dolayısıyla söylenen kıtanın tarih beyti şu şekildedir:

Fâikâ âsaf-ı dehr oldı didüm târîhin
Mühre adliyle sezâ Râmî Muhammed Pâşâ 1114/1702-1703 (Koçak, s. 2006, s. 219)

Galata Mevlevihanesinin tamiri için *Târîh berây-ı tecdîd-i Mevlevî-hâne-i Galata Râmî Efendi* başlığıyla yazdığı 7 beyitlik kıtanın tarih beyti şu şekildedir:

Görüp tecdîdini seyr eyleyen Fâik didi târîh
Yapup Râmî cedîd oldu ihyâ Mevlevî-hâne (Koçak, 2006, s. 241)

Cami ve mektep yaptırdığı için, *Târîh berây-ı inşâ-yı câmi' ü mekteb-i Râmî Efendi* başlığıyla yazdığı 7 beyitlik kıtanın tarih beyti:

Gûş idüp itmâmını Fâik didüm târîhini
Yapdı Râmî bî-riyâ bu câmi'i bu mektebi 1112/1700-1701 (Koçak, 2006, s. 236-237)

Subhizade Feyzi divanında tarihler bölümünde yer alan ve başlıksız olduğu için kime sunulduğu belli olmayan beş beyitlik bir kıta da muhtemelen Ramî Paşa'nın 1114'te Şeyhülislam Feyzullah Efendi tarafından sadrazamlığa yükseltilmek amacıyla kubbe vezaretine tayin ettirilmesi üzerine düşürülmüştür. Beş beyitlik manzumenin tarih beyti şu şekildedir:

Mühri aldudka didüm şevk ile Feyzî târîh
Müjdeler âsaf-ı devr oldu Muhammed Pâşâ 1114/1702-1703 (Arslan, 2008, s. 237)

Dürrî (öl. 1722), *Râmî Mehmed Paşa Hazretlerinin Nâil-i Mühr Olduğuna Târîhdir* başlığıyla 11 beyit hâlinde, Ramî'nin sadrazam oluşuna tarih düşürmüştür. Manzumenin 1114/1702-1703 senesini ihtiva eden tarih beyti aşağıya alıntılanmıştır:

Yazdı melek felekde bu târîhi Dürriyâ
Dehr oldu mühr-i 'akl ile Râmî (Bağrıaçık, 1996, s. 39-40)

Dürrî *Târîh-i Vefât-ı Râmîzâde* ve *Târîh-i Diğer* başlıklarıyla beşer beyitlik iki kıtada ise Ramî'nin oğlu Molla Hasan'ın vefatına tarih düşürmüştür. Kıtaların tarih beyti 1114/1702-1703 senesini gösterdiğine göre Molla Hasan'ın, Ramî'nin sadrazam olduğu sene vefat etmiş olması muhtemeldir. Söz konusu manzumelerin tarih beyitleri şu şekildedir:

Söyledi Dürrî du'â eyleyerek târîhin
Ola 'adn içre Hasan sâkin-i kurb-ı Hasaneyn (Bağrıaçık, 1996, s. 195)

...
Söyledi Dürrî-i dâ'îsi anun târîhin
Ola Molla Hasana râhat evi sahn-ı cinân (Bağrıaçık, 1996, s. 196)

Edirneli Kamî (öl. 1724), *Târîh Berây-ı Vezâret-i Râmî Pâşâ* başlığıyla vezaret tarihini gösteren 6 beyitlik bir tarih manzumesi yazmıştır. Vezir tercihinden dolayı hükümdarın da övüldüğü söz konusu kıtanın tarih beyti şu şekildedir:

Mühr ile mükrem olunca didi Kâmî târîh
Mührüñün ola felek râmı Muhammed Paşa (Yazıcı, 1998, s. 136)

Yahya Nazim, Ramî'nin sadrazam oluşuna 30 beyitlik bir tarih manzumesi yazmıştır. Kıtanın üç mısraı tarih belirtir:

Didi târîhini tebşîr idüp âfâka Na'îm

"Mühre 'adliyle sezâ Râmî Mehemed Pâşâ" 1114/1702-1703

"Mühr ile sadr-ı felek cây-ı Mehemed Pâşâ" 1114/1702-1703

"Mühr ile dâd-ger-i dehr Mehemed Pâşâ" 1114/1702-1703 (Çakır, 2018, s. 561)

Yahya Nazim Ramî'nin reisülküttap oluşuna da tarih düşürmüştür. Bunlardan biri 1106/1694-1695 tarihini veren 8 beyitlik bir kıtadır. Manzumenin tarih beyti şu şekildedir:

Tehniyet-gûyân didim târîh-i câhun ey Nazîm

"Kadr ile Râmî Efendi hâliyâ oldı re'îs" (Çakır, 2018, s. 583)

Nazim 1109/1697-1698 senesinde Ramî'nin yeniden reisülküttap oluşuna da tarih düşürmüştür. 5 beyitlik kıtanın tarih beyti şöyledir:

Nazîm-âsâ didim târîh-i câh-ı 'izz ü iclâlin

"Yine Râmî Efendi müjdeler hâlâ re'îs oldı" (Çakır, 2018, s. 609)

Yahya Nazim, Ramî vafında tarih içermeyen, medhiye muhtevalı iki kıta daha kaleme almıştır. Bu kıtalarda, Ramî reisülküttap iken ondan ihsanlarda bulunması talep edilir (Çakır, 2018, s. 1282, 1285).

Mahir mahlasıyla şiirler söyleyen Mahir Abdullah, Ramî'nin 1116/1704-1705 tarihinde Mısır'a vali olarak gelişi üzerine beş beyitlik, *Târîh-i Râmî Pâşâ Der-Mısır* başlıklı bir tarih manzumesi yazmıştır. Tarih beyti şu şekildedir:

Mâhire hâtif-i kudsî didi târîh-i kudüm

Müjde nih Mısra vezîr oldı Mehemed Pâşâ (Kayhan, 1999, s. 411)

Rubailer: Rubai nazım biçimiyle kaleme alınan dört şiir tespit edilebilmiştir. Bunlardan ikisi Farsça kaleme alınmıştır. Farsça şiirlerden biri tarih manzumesi niteliğindedir. Rubailer şunlardır:

Nabî, *Berây-ı İhtifâ-yı Râmî Pâşâ* başlığıyla bir rubai yazmıştır. Manzumede Ramî'nin sadrazam oluşu dolayısıyla âlemin fitneden uzaklaştığı ve bundan dolayı insanların duyduğu mutluluk dile getirilir (Bilkan, 2020, s. 595).

Bursalı Talib de *Der-senâ-yı Râmî Pâşâ* başlığıyla Farsça ve *Berây-ı Râmî Pâşâ* başlığıyla Türkçe iki rubai kaleme almıştır. Türkçe rubaide şair, Ramî'den bir at isteğinde bulunmaktadır (Erdem, 1994, s. 298).

Üsküdarlı Sırrî'nin Farsça kaleme aldığı rubai, Râmî'nin 1106/1694 senesinde reisülküttap oluşuna düşürülen bir tarihtir:

ناکاه یمن داد کسی پیغامی

صد مزده که رفته از فلک ناکامی

آمد ز غزا چونى بشود تاریخ

با جاه ریاست اکنون رامی

(Ergun, 1933, s. 7; Kazan, 2003, s. 373)

Müfredler ve Mısralar: Faik Mahmud, Ramî'nin reisülküttap oluşuna müfret üç tarih düşürmüştür (Koçak, 2006, s. 262-263). Biri şu şekildedir:

Şevkden bir dahı târîh didüm ey Fâik

Mühr-i hükm aldı ehak Râmi Muhammed Pâşâ (Koçak, 2006, s. 263)

Dürrî, *Târîh-i Sulhiyye-i Râmî* başlıklı bir beyit ile Ramî'nin Karlofça Antlaşması'ndaki başarısını ifade eden bir tarih düşürmüştür. Lafzen ve manen söylenen tarih 1110/1698-1699 senesini vermektedir. Beyit şu şekildedir:

Dürrî-i bende didi lafzen ü manen târîh

Kayd-ı sulh eyledi yüz onda re'îsülküttâb (Bağrıaçık, 1996, s. 194)

Dürrî, Ramî'nin 1114/1702-1703 senesinde vefat eden oğlu Molla Hasan için *Târîh-i Vefât-ı Râmîzâde* başlığını taşıyan iki mısrayla tarih düşürmüştür. Mısralar şunlardır:

Rûh idi menzil-i zîbâya su'ûd itdi Hasan

Diğer mısra:

Hümâ-yı rûh-ı Hasan bâm-ı 'arşı itdi me'vâ (Bağrıaçık, 1996, s. 196)

Hakkında Yazılan Şiirlere Göre Râmî Mehmed Paşa

Fiziki ve Ruhi Portresi: Klasik Türk şiirinde, medhiye beyitlerinden hareketle, övgüsü yapılan kişi hakkında fizikî ve ruhî bir tanımlama yapmak güç bir uğraştır. Memduhlar belirli kelimeler ve benzetmelerle tarif edilir. Söz gelimi memduh bir hükümdar ise adil, güçlü, fatih, kılıç ve kalem sahibi vb. özelliklerle nitelenir; Hüsrev'e, Nuşirevan'a, Cem'e vd. benzetilir. Memduh eğer bir şairse, akıcı ve etkileyici üslup sahibi, belîğ, nüktedân, orijinal hayal sahibi vb. biri olarak övülebilir; Hassan b. Sabit, Selman, Attar, Hafız vb. şairlerle bir tutulur. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ramî Mehmed Paşa'nın da genel olarak bu klişe anlatılarla ele alındığını söylemek gerekir. Ancak Ramî'nin etrafında olduğu anlaşılan ve onu iyi tanıdığı düşünülen şairlerin şiirlerinden hareketle bir portre çizilmeye çalışılmıştır.

Biyografik eseri, *Hadikatü'l-vüzerâ*'da Ramî hakkında iyi ve kötü yönleriyle bir değerlendirmede bulunan Osmanzade Taib onun fiziki ve ruhi portresiyle ilgili; '*akl u rüşd ile yegâne-i zamân zarîf ü nüktedân, hezl ü ciddî yeksân* ifadelerini kullanır (Arslan, 2013, s. 135). Bu değerlendirmelerinin ardından kaleme aldığı kasidesinin matla beytinde ise onun hazır-cevap ve nüktedan biri olduğunu ifade eder:

Görmedim ben Râmî Pâşâ gibi bir hâzır cevâb

Her sözi darbu'l-mesel her nüktesi faslu'l-hitâb (Arslan, 2013, s. 135)

Ramî vafında kaside, gazel, kıta ve mesnevi gibi çeşitli nazım biçimlerinde şiirler kaleme alan Nabî, Ramî'nin en yakınında bulunan ve dolayısıyla onu en iyi tanıdığı düşünülebilecek şairlerdendir. *Münşeât*'ında yer alan mektupların çoğunu Ramî'ye yazan Nabî, muhatabına "oğlum" diye seslenecek (Oktay, 2017, s. 61) kadar onu kendisine yakın hisseder. Kasidesinde Ramî'den *ma'nî-i nüsha-i ahlak, saf-sirişt, nüsha-i pâkize, pesendîde-şiyem, gevher-i nâ-yâb* gibi kelimelerle bahseden Nabî, onun ahlakının güzelliğine ve saflığına dikkat çeker. Aşağıdaki beyitlerde onu iffet ve ismet sahibi,

yumuşak huylu, cömert, hoş tavırlı, hoş sözlü, haset, nifak ve nefretten uzak, dünya malına değer vermeyen biri şeklinde tarif eder:

‘İffet ü ‘ismet ile tab’-ı şerifi hem-zâd
Himem ü gayret ile kalb-i latifi tev’em
Mecma’-i hilm ü hayâ vü edeb ü ‘ilm ü vekâr
Menba’-ı fazl u kemâl u hüner u lutf u kerem
Gayret ü himmet u insâfda ihde’l-‘Ömereyn
‘İffet ü ‘ismet u perhizde İbn-i Edhem (Bilkan, 2020, s. 111)

Mekremet hâsiyyet-i hilkați çün nûr-ı kamer
Merhamet lâzime-i tıyneti çün dâde-i nem (Bilkan, 2020, s. 112)

Hüsn-i etvârı nazar-bahş-ı deyâcîr-i ‘amâ
Lutf-ı güftârı harâb-dih-i bünyân-ı samem
Rânde-i bârgeh-i himmetidür mâl u metâ
Sille-hâr-ı ‘adem-i rağbetidür rûy-ı direm (Bilkan, 2020, s. 113)

Dehrde anlamayup bilmedügi ola meğer
Tama’ u buğz u nifâk u hased ü gadr u sitem (Bilkan, 2020, s. 113)

Ramî vasfında iki kaside kaleme alan Feyzî (öl. 1715?-1717?) de *Ne veliyyü’n-ni’am* şeklinde bahsettiği Ramî’yi, *mâh-ı sipîhr-i istiğnâ, zât-ı mekârim-i ahlak, mâlik-i tab’-ı garrâ, mecma’-ı hüsn-i ahlak, zât-ı kerîmü’ş-şân, zât-ı pür-cûd, cemîlü’ş-şiyem* vb. ifadelerle anmış; tıpkı Nabî gibi ahlakının güzelliğine dikkat çekmiş, aşağıdaki beyitte ise vefalı biri olarak tarif etmiştir:

Ne veliyyü’n-ni’am ol mecma-i hüsn-i ahlak
Ne veliyyü’n-ni’am ol mahzen-i âdâb-ı vefâ (Öztürk ve Öntürk, 2021, s. 182)

Dönemin ünlü tarihçilerinden Vakanüvis Raşid, kasidesinde Ramî’yi dünyaya kıymet vermeyen, kin ve nefretten uzak, sevgi dolu ve derviş-meşrep biri olarak tarif eder. Aşağıdaki beyitlerde Ramî’yi yumuşak huylu, şefkatli, affetmeyi seven, kanaat sahibi biri olarak niteler:

Hamîr-i tıynetinde bî-eserdür ‘unsur-ı nârî
Gazab hengâm-ı hışmında zebûn-ı dest-i şefkatdür
Safâ-yı ‘afve meylinden nihâd-ı merhamet-cûyı
Dil-i bed-tıynetândan ârzûmend-i hıyânetdür
Dilinde hâhiş-i tâ’at hevâ-yı nefse gâlibdür
Derûnunda heves mağlûb-ı nîrû-yı kanâ’atdür (Biltekin, 1993, s. 124)

Aynı şairin aşağıdaki beytinde Ramî, nazik biri olarak tarif edilir:

Velî gâyetde nâzûkdür mizâc-ı tab'-ı memdûhuñ

Yiter 'itnâb ile tasdî' iderseñ bil ki sıkletdür (Biltekin, 1993, s. 129)

Şiirlerinden etkilendiği ve bir gazelini de tanzir ettiği Üsküdarlı Sırrî, Ramî'nin simasına yönelik bir tasvir yapar ve onu güler yüzlü biri olarak tarif eder:

Ol zîver-i makâm-ı riyâset ki dâ'imâ

Vech-i beşûşî ile ider iftihârî nûr (Kazan, 2003, s. 242)

Sırrî, aşağıdaki beyitte ise onun mütevazı kişiliğini dile getirir:

Sûretde belî hâk-nihâd u mütevâzî

Ma'nîde velî kadri felekden dahî 'âlî (Kazan, 2003, s. 249)

Sahhaf Rüşdî de Ramî'nin isabetli fikirlerine dikkat çekerek onu yumuşak huylu, hoş mizaçlı biri olarak tarif eder:

Hâşelillâh ki galat-bahş ola ol zât-ı kerîm

Habbezâ sâhib-i temyiz ü hoşâ-tab'-ı selîm (Kayhan, 1991, s. 69)

Kâtibzade Sakıb ise onun gönlünde zerre kadar kin bulunmadığını ve nuranî bir kalbe sahip olduğunu söyler:

Dilinde zerre kadar jeng-i kîneden yok eser

Misâl-i âyîne-i mihr kalbi nûrânî (Kırbyık, 2017, s. 52)

Hamiliği: Ramî nüfuz sahibi bir devlet adamı olarak etrafındaki şairlerin çeşitli mesleklerde istihdam edilmesine de yardımcı olmuştur. Kaynaklardaki bilgilere göre, Hezarî ve Kebuterî mahlasıyla şiirler yazan bir şair, Ramî Paşa'nın görevleri esnasında beylikçi ve reisülküttâplığında kîsedâr, mektupçu ve divan kâtibi olmuştur (İnce, 2005, s. 594-595). Naima onun tavassutuyla Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa ile tanışmış ve vakanüvis tayin edilmiştir (Çaldak, 2014). Pirizade Mehmed Sahib, Ramî Paşa'ya intisap etmiş ve onun imamlığını yapmıştır (Tuğluk, 2014) *Şefikname* müellifi Şefik Mehmed Efendi, 1698'de Karlofça barış müzakereleri sırasında Ramî Mehmed reisülküttap iken onun yanında kâtip sıfatıyla bulunmuştur. Onunla kurduğu dostluk, Paşa'nın sadrazamlığı zamanında da devam etmiştir (Arslan 2003, s. 57; İnce 2005, s. 430-431). Şehdî Mustafa, Ramî Paşa ile yakın ilişki içerisinde bulunmuş ve onun büyük desteğini görmüştür (Selçuk, 2013). Berberzade Zihnî, Sadrazam Ramî Paşa ile dostluğu vasıtasıyla tersane ruznamecisi olmuştur (Karatay, 1968, s. 624). Zihnî, ulemâ ve ordunun birlikte hazırladıkları, Sultan II. Mustafa'nın tahttan indirilerek yerine III. Ahmet'in geçirilmesiyle neticelenen Edirne Vakası'nda (1115/ 1703), Ramî Paşa'nın gizlenmesine yardım etmiş, Ramî Paşa'nın görevinden azli ile kendisi de görevinden çıkarılmıştır (Sarioğlu, 2014). Şakir, Ramî'nin iltifatına mazhar olmuş, onun hazinedarlığını yapmış ve sohbetlerinde bulunmuştur (İnce, 2005, s. 420). Asıl adı Yusuf olan ve Ramî için kaside de kaleme alan Sofyalı Rasih, Ramî Paşa Mısır valisi iken onun divan kâtipliğini yapmış, Ramî'nin yanında bulunduğu müddetçe onun sohbetlerinde yer almış ve müreffeh bir hayat sürmüştür (İnce, 2005, s. 330). Halepli Fethî (İnce, 2005, s. 541) ve Hüseyin Ferdî (İnce, 2005, s. 545) de Ramî Paşa'nın çeşitli

lütuflarına mazhar olmuşlardır. Ramî, Topal Faik olarak bilinen şairle de samimi bir dostluk kurmuş, bir gazelini tanzir etmiş, Antalya'da ziyaretine gittiği vakit kendisini bulamayınca üzüntüsünü bir rubai ile dile getirmiştir (Ergun, 1933, s. 27).

Vasfında yazılan şiirlerde de Ramî'nin hamiliğine dikkat çekilmektedir. Yakın dostu Nabî, ondan birçok iyilik görmüş, Ramî sadrazam olunca da baş muhasebeci olarak tayin edilmesi üzerine bir tarih kıtası kaleme almıştır. Manzumeden birkaç beyit şu şekildedir:

Sadr-ı a'zam olduğında devlet ü ikbâl ile
Nâbî-i dâ'îye çok lutf firâvân eyledi
Cümleden bir mansıb-ı âliye itdi ser-firâz
Kim yirin hem-sâye-i hurşîd-i rahşân eyledi
Baş muhâsebe gibi bir mansıb ihsânı ile
Gıbtagâh-ı hurfe-i emsâl ü akrân eyledi (Bilkan, 2020, s. 324)

Subhizade Feyzî aşağıdaki beytinde Ramî Paşa meclisinin edipler ve bilginler ile dolu olduğunu bildirmektedir:

Hırka-i hayreti ber-düş ide mânend-i keşef
Dâ'imâ meclis-i fazlında edîb ü dâna (Arslan, 2008, s. 138)

Vakanüvis Raşid, Ramî'nin reisülküttaplığı döneminde yazdığı kasidesinde, hayli zamandır önemli bir vakanüvis olmasına rağmen Ramî Mehmed Paşa zamanına dek herhangi bir iltifat görmediğini belirtir. Ona göre Ramî, nazım ve nesirden anlayan, katında sözün cevherden değerli olduğu bir devlet adamıdır. Şiir pazarına revaç veren Ramî'nin dönemi marifet ehli için bir fırsattır:

Sana dût olmadukca ma'rifetden görmedüm bir feyz
Egerçi menkabet-peymây-ı 'asrem haylî müddetdür
Metâ'-ı nazm u nesrûn şimdi buldum hirîdârın
Ki yanında Sühan gevherden iy şâyân-ı rağbetdür
Zamân-ı devlet ü tab'-ı bülendün şimdi sultânım
Bihamdillâh revâc-efzây-ı bâzâr-ı fesâhatdür
Metâ'-ı tab'ı herkes zîver-i rûy-ı dükkân itsün
Bu devr-i ma'rifet girmez ele fırsat ganîmetdür (Biltekin, 1993, s. 128)

Yazdığı şiirlerde Ramî'ye karşı duyduğu sevgiyi dile getiren ve ondan çeşitli ihsanlar talep eden şairlerden biri olan Ruznameci Şinasî bütün şiirlerinde ondan velinimet şeklinde bahseder. Aşağıdaki beyitlerden anlaşıldığına göre şair, bir görevinden azledilince Ramî'ye bir arzuhâl sunarak yardımını istemiştir:

Sâhib-i sadr-ı celî diyü müressel 'azlüm
Sâbıkâ dergehüne eylemiş idüm inhâ

Çünkü ol nutkuma feyyâz-ı ezel virdi hayât

Var ümîdüm kulunu letde idersün ihyâ

‘Arz-ı hâl olmağ için dergehine bu mısra

Hâk-i pâyine bu üslûb ile itdüm inşâ (Akpınar Cengiz, 2000, s. 50)

Şinasî, aşağıdaki beyitlerin ilkinde Ramî’den “ebu’l-hayr” olarak bahsederken ikincisinde onun en küçük yeteneğe karşı bile duyarsız kalamadığını belirtir:

Sadr-ı ‘âlî-i felek-rütbe-i vezîr-i a’zam

Sâhib-i devlet ebû’l-hayr Muhammed Pâşâ (Akpınar Cengiz, 2000, s. 49)

Cenâb-ı neyyir-i çarh- kerem Râmî Efendi kim

Hüner makbûlidür ister ise zerre-misâl olsun (Cengiz, 2000, s. 64)

Ramî Edirne’de bulunduğu sırada onun için iki medhiye sunan Nikatî’nin aşağıdaki beytinden anlaşıldığı kadarıyla başka birçok şair gibi kendisi de Ramî’nin çeşitli iyiliklerini görmüştür:

Hezâr bencileyin mürde-i gam-ı endûh

Ki buldı terbiyetünle makâm-ı ihyâyı (Nikatî, yz. 11^a)

Şefik Mehmed Efendi, iyiliklerini gördüğü Ramî’nin huzurundan bilinmeyen bir nedenle uzaklaşınca sıkıntılı günler yaşadığını şu beyitle dile getirmiştir:

Mehcûr olalı sâye-i nahl-i kereminden

Yandım felegiñ tâbiş-i mihr-i siteminden (Selçuk ve Algül, 2015, s. 52)

Faik Mahmud ise Ramî’nin, etrafındakiler arasında dost düşman ayrımı yapmadığını, ihsanlarda bulunmak üzere muhtaç kişilerin evlerine kadar gittiğini kaydeder:

Dost u düşmen dimez elbetde varur hânesine

Görmedüm şâhid-i ihsânı gibi bî-pervâ (Koçak, 2006, s. 218)

Şiirlerin genelinde şairler, hemen her kasidede görüldüğü gibi, hamiden genel olarak lütuf ve ihsan istemenin yanı sıra zaman zaman talep ettiklerini doğrudan belirterek özel isteklerde de bulunurlar. Aşağıda bir bölümü alıntılanan kaside, aile efradından İsmail Efendi adlı ev sahibinin hakkını istemesi üzerine maddi zorluklar ve hastalıklarla uğraşan Sırrî’nin bir iş talebi üzerine kaleme alınmıştır. Şiirde Ramî’nin himayeci yönü şu şekilde övülmektedir:

Ol veliyyü’n-nî’amuñ bende-i efgendesî ol

Belki bir hizmetine ide seni istihdâm

...

İntisâb eyleyen ol dergehe olmaz mahrûm

Her ne hâl ise virür hâline elbette nizâm

...

Himmeti öyle bir yerde karâr eylemez
İtse bir 'âciz eger dergehine 'arz-ı merâm

Sa'y idüp anı husûle getirür elbette

Râhat olmaz anı tâ itmeyicek nâ'il-i kâm (Kazan, 2003, s. 245)

Türkçe rubaisinde yer alan aşağıdaki mısralarda Talib'in Ramî Pâşa'dan bir at istediği anlaşılmaktadır:

Ey râyız-i sâha-i semâhat ya'nî

Bir esb ile hâkdan beni ref' eyle³ (Erdem, 1994, s. 298)

Aşağıdaki beyitte Bosnalı Asım, kendi durumundan yakınıp mülâzım olmak için Ramî'den talepte bulunmuştur:

Devletüñde n'ola ben dahi mülâzım olsam

Eylesem tâ dem-i âhir saña şevk ile senâ (Kurtoğlu, 2018, s. 128)

Aşağıdaki beyitlerin ilkinde ise Şinasî, onu Abbasilerin Bermekî ailesinden biri gibi görür ve yaptığı iyiliklerle insanları mahcup ettiğini belirtir. Şinasî diğer beyitte ise işsiz olduğunu ve istihdam edilmesini ister:

Hidivâ merhamet-kârâ kerîm-i Bermekî-tab'â

Yine ihsân ile halk-ı cihânı şerm-sâr eyler (Cengiz, 2000, s. 53)

Beni bir hizmete haddümce istihdâm mümkündür

Ne emr eyler isen bin şevk ile dil iftihâr eyler (Cengiz, 2000, s. 55)

Devlet Adamlığı ve Karlofça Antlaşmasındaki Rolü: Ramî Mehmed Paşa, sadrazamlığı dönemindeki hizmetleri (bk. Ahışalı, 2007, s. 450) ve özellikle Karlofça antlaşmasındaki tavrı ile Türk tarihinin önemli devlet adamlarından biri olarak kabul edilmiştir. Uzunçarşılı'nın ...*ihâtalı, devlet işlerini iyi bilir değerli bir vezir* (Uzunçarşılı, 2011, s. 20) şeklinde tarif ettiği Ramî Mehmed Paşa, gerek reisülküttaplığı, gerek sadrazamlığı gerekse Mısır valiliği döneminde şairler tarafından kendisine sunulan medhiyelerde klasik Türk şiirinin klişe övgü ifadelerine başvurularak övülmüştür. Bu şiirlerde Ramî, adil, ferasetli, ileri görüşlü, liyakate önem veren vb. bir devlet adamı olarak tebarüz etmiştir. Sözelimi ıydiyye olarak kaleme aldığı 28 beyitlik kasidesinin (Öztürk ve Öntürk 2021, s. 187-189) medhiye bölümünde Feyzî, Ramî'nin devlet adamlığı ve ilmî yönüne dikkat çekmiştir. Bu şiirde Ramî için kullanılan ifadeler şu şekildedir:

"sadr-ı dâdâr-ı cihân (dünya hükümdarlarının başkanı), iftihâr-ı vüzerâ (vezirlerin övüncü), server-i serdâr-ı cihân (dünya hükümdarlarının lideri), zât-ı pâk (temiz yaratılışlı kişi), âsaf (vezir, Süleyman peygamberin veziri), dâdger (insaf ve adalet sahibi), 'âlî-kadr (kıymetli), hümâ-sâye (Hümâ gölgeli), felek-pâye (felek rütbeli), sadâret-temhîd (vezirlik makamının düzenleyicisi), zât-ı kerîmü'ş-şiyem-i deryâ-dil (derya gibi engin gönüllü, cömert yaratılışlı kişi)".

³ Mısraya müdahale edilmiştir.

Ramî'nin yakın dostu ve üstadı olan Nabî'nin (Bilkan, 2020, s. 106-116) Paşa'nın sadrazam oluşuna sunduğu kasidesi bir devlet adamında olması gereken özellikleri belirtmesi bakımından Osmanlı toplumunda ideal devlet adamı portresini de arz eden bir nitelik taşır. Kasidede devletin bekası için gerekli şartlar dile getirilmiştir. Ülke ve saltanatın Allah'ın emaneti olduğu ve yöneticilerin dindar olmalarının gerektiği belirtilen manzumede din ve devlet işlerini yönetmekte ilim ve aklın önemi vurgulanır; Allah'ın padişah için hayır murad ettiğinde ona akıllı bir vezir verdiği, vezir akıllı ve âlim olmazsa devletin mamur olmayacağı, Süleyman'ın Âsafla, Musâ'nın Harun'la bu şekilde hükmettiği bildirilir. Nabî'nin ideal yöneticiler olarak Sahib b. Abbâd, Nizamü'l-mülk örneklerini vererek padişaha seslendiği kasidesindeki bazı beyitler bir şairin hükümdara nasihatlerini ve bir devlet adamında olması gereken hasletleri içerdiği için bu bölümden birkaç beyit alıntılanak uygun olacaktır:

Pâdişâhum kerem it saltanatun hakkını vir

Sadr-ı a'lâya getür lâyıkın it müstahdem

Eyle bir âsaf-ı yektâyı vekîl-i devlet

Ki diye sadr-ı vezâret dahı ni'mel-makdem

Öyle bir kimseyi ârâyış-i dîvân it kim

Bâri minnet-keş-i ikrâm ola erkân u hidem

Öyle bir kimseye vir mühr-i hümâyûnu k'ola

Kendünüñ ma'nî-i elkâbına Bârî a'lem

Öyle bir kimseyi it devlet umûrına vekîl

Ne dimekdür bile ma'nâ-yı nizâmü'l-'âlem

Öyle bir kimseye ahkâmunu tevfiz it kim

Şer' ü kânûnu kıyâs eylemeye zulm u sitem

(Bilkan, 2020, s. 109)

Nabî, Ramî'nin bu hasletlere sahip olduğunu düşünür. Şair, onun gibi birinin daha önce sadarete gelmediğini söylerken önceki vezirlerin bir kısmını da eleştirir:

Bir anuñ gibi güşâyende-i işkâl-i umûr

Sadr-ı evvelde bile gelmedi Allâh a'lem

Bilürüz ekserinüñ mâ-hasal-ı ahvâlin

Kimi pâ-mâl-i garaz kimisi gam-hâr-ı şikem

(Bilkan, 2020, s. 109)

Cabizade Halil Faiz Efendi, Ramî için kaleme aldığı bahariyyesinde, memduhunu Aristo, Asaf, Sahib-i Abbad, İskender, Cem, Nuşirevan, İsfendiyar gibi düşünür ve devlet adamlarıyla mukayese ederek över:

Zihî vezîr Aristo zekâ vü Âsaf-rây

Ki 'akl-ı külle sezâdır olursa ders-güzâr

(Yörür, 2019, s. 208)

Eger bu demde bulunsaydı Sâhib-i 'Abbâd⁴

İderdi sendeki fazl u meziyyeti ikrâr

Nevâle Çîn simâtũn olursa lâyıkdır

Sikender ü Cem ü Nûşirevân ü İsfendâr (Yörür, 2019, s. 209)

Osmanlıların başarısız Viyana Kuşatması ardından Avusturya, Lehistan, Venedik'in oluşturduğu ve 1695'te Rusya'nın da katıldığı müttefik kuvvetler karşısında değişik cephelerde yaptıkları mücadelelere son veren Karlofça Antlaşması (1699), Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Ramî Mehmed Paşa, bu barış görüşmelerinin başından itibaren her meseleyi en ince ayrıntısına kadar inceleyerek bazı hususlar için eski antlaşma metinlerini incelemiş, uzmanlarından tavsiye ve raporlar almış ve karşı tarafı ikna etmeyi başarmıştır (Özcan, 2001, s. 507). Ruznameci Şinasî, muhtelif milletlerin barış için bir araya geldiğinde Ramî Paşa'nın hakimane üslubuyla görüşmede öne çıktığını ve diğer delegelerin onun emirlerini dinleyip toplantıdan boynu bükük ve mahcup bir şekilde ayrıldıklarını anlatmaktadır:

Şeref-i kadri cihâna nola sa'd ile şeref

Rûz-ı rûşen gibi tedbiri virüp dehre safâ

Milel-i muhtelif cem' olıcak sulh için

Eyledi her birisi emr-i şerifin ısgâ

Virüp üslûb-ı hakîm üzre cevâb-ı iskât

Ser-be-ceyb eyledi mecmû'ını ferd ü tenhâ (Cengiz, 2000, s. 48)

Ramî Mehmed Paşa vasfında iki kaside kaleme alan, Bosnalı Asım, nevrüziyye türündeki ilk kasidesinde (Kurtoğlu, 2018, s. 85-90) nevrüz vakti tabiattaki huzur ve sükûn ortamını anlatırken barışın Osmanlı toplumuna kazandırdığı refahtan da faydalanır. Aşağıdaki beyitte görüleceği üzere tabiatta ve toplumda görülen huzur ortamı Ramî Paşa'yla ilgili olarak anlatılır:

Bu sulha bâis ammâ âsâf-ı Cem-câha devrândur

Ki gerdûn dergeh-i pür-ennine hep ilticâ eyler (Kurtoğlu, 2018, s. 86)

Kasidenin başka beyitlerinde barış ortamının getirdiği mutluluk ve halkın bu nedenle Ramî efendiye duyduğu teşekkür ve minnet dile getirilir:

Cihânı itdi ihyâ in'ikâd-ı sulh ile el-hak

Zamânında ne bir kimse figân ne hod bükâ eyler (Kurtoğlu, 2018, s. 86)

Muhassal hazret-i Râmî Efendi 'akd-i sulh itdi

Dem-â-dem halk aña îsâr-ı gül-berg-i senâ eyler (Kurtoğlu, 2018, s. 87-88)

Şairin Ramî vasfında yazdığı bahariyye konulu 54 beyitlik kasidesinde de benzer beyitlere rastlamak mümkündür (Kurtoğlu, 2018, s. 125-129). Asım'ın sultan II. Mustafa için kaleme aldığı Sulhiyesinde (Kurtoğlu, 2018, s. 118-125) ise Hüseyin

⁴ Mısraya müdahale edilmiştir.

Paşa'nın görevlendirmesiyle görüşmeleri yürüten Ramî Paşa'nın barış vesilesiyle savaşı bitirdiği ve halkın asayiş bulduğu ifade edilir:

Sadr-ı 'âlî Hüseyin Paşa çün
 Bast-ı esbâb-ı sulha virdi karâr
 Hâsılı kasd-i sulha oldu vekîl
 Her (...) tîz-fehm reşk-i kibâr
 Şeb-çerâğ-ı berîk-ı ma'den-i 'akl
 Bahr-i fitnatda yeg dür-i şehvâr
 Server-i nükte-perverân-ı zamân
 Hayl-i erbâb-ı dânişe sâlâr
 Hüsrev-i tâcdâr-ı mülk-i suhan
 Reşk-i Hâkânî-i Zahîr-âsâr
 Ya'nî Râmî Efendi 'akd itdi
 Rişte-i sulhı kalmadı peykâr
 Hakka şükr ü sipâs ola dâ'im
 Buldı âsâyişi kibâr u sığar

(Kurtoğlu, 2018, s. 122)

Kasidelerdeki genel övgü tavrının dışında, Ramî Mehmed Paşa, Edirne vakasındaki rolü ve devlet idaresindeki zaafı nedeniyle eleştirilere de maruz kalmıştır. Osmanzade Taib, Ramî'nin devlet adamlığıyla ilgili olarak onu...*hak-nâ-şinâsî ve icrâ-yı resm-i bî-vefâyîde nâdire-i devrân, vezîr-i kesîrî'n-noksân* şeklindeki ifadeleriyle tarif ederken, Ramî'yi devlet işlerinde hak bilmez, vefasız ve yetersiz biri olarak görür. Taib onun hakkında kaleme aldığı kasidede ise Ramî'nin reisülküttap iken akıllı ve yetkin biri olmasına karşın sadrazam olduktan sonra tavırlarının değiştiğini, kötü huylu, sinirli ve delice işler yapan biri olduğu görüşündedir. Taib yine de onu, barışa olan katkısı nedeniyle âleme rahmet biri olarak değerlendirir:

'Akl u rüşd ile re'îs iken 'adîmü'l-misl idi
 'İzz-i teşrîf-i sadâretle olunca kâm-yâb
 Eyleyüp tebdîl-i etv'âr öyle bed-hû oldu kim
 Eylemezdi etdiği evzâ'ı mecnûn irtikâb
 Bûy-ı hûn işmâm iderdi her sözi dîvânda
 Bî-sebeb eylerdi halkı mazhar-ı hışm u 'itâb
 Böyle iken yine merhûmun vücûdı 'âleme
 Mahz-ı lutf idi disem olmaz mahall-i irtiyâb
 Sulh-ı râhat-bahş-ı hayr-encâma oldu vâsıta
 Hayr ile yâd itseler nâmın sezâdir şeyh ü şâb (Arslan, 2013, s. 134)

Aşağıdaki beyitte de Ramî Mehmed Paşa'nın Edirne Vakası'ndaki tavrı yüzünden fitne ve fesadın kaynağı olarak değerlendirildiği görülmektedir. Beyitte yer alan "râmî" kelimesi tevriyeli kullanılmıştır:

"Mâ hîleti'r-râmî izâ eltekati'l-'adâ

Fe erâde en yermî fenkata'a'l-vitr"

Düşmanlarla karşılaştığı zaman, onlara ok atmak istediğinde yayı kopan birisinin hilesi nedir? (Koçoğlu, 2016, s. 109)

Edebî Kişiliği: Ramî Mehmed Paşa, hüsn-i hat sanatındaki kabiliyeti, ilmî ve edebî yönüyle de öne çıkan bir şahsiyettir. Divançesinin yanı sıra nesir vadisinde *Münşe'at*, *Hülâsa-i İnşâ*, *Karlofça Sulhnamesi* gibi eserler kaleme almıştır (Erkal, 2014). Râmî Mehmed Paşa'nın damadı olan tezkire müellifi Salim'in verdiği bilgiye göre Ramî hem şair hem de devlet adamı olarak çeşitli şiir meclislerinde bulunmuştur. Salim, Ramî'nin; Kamî, Nabî, İshak Hocası Ahmed Efendi, Mühürdar Abdullah Ağa, Rüşdî Efendi, Nailî Çelebi, Arif Efendi, Neşatî ve Musahip Mustafa Paşa ile birlikte şiir ve irfan meclislerinde bulduklarını söyler (İnce 2005, s. 587). Salim onun edebî kişiliği ile ilgili olarak da *eş'ârî şâ'irâne güftâr-ı pâki nazikâne ta'bîr-i belîği bî-bahânedir. Sühan-gûlûkde üstâd ve tabî'at-ı pâkizesi nakkâd zarîf ve fenninde mâhir Fârisî ve Türkî ve 'Ârabî murâd üzre güftâra kâdir bir zât-ı melek-sıfat idi* şeklinde bir değerlendirme yaparak şairliğini över, Arapça ve Farsça şiir söyleyebildiğine dikkat çeker (İnce 2005, s. 314).

Yüzyılın önemli tezkirecilerinden Safayî ise onun hakkında *Hakke'l-insâf şâyeste-i 'izz ü ikbâl olup sebze-zâr-ı inşâsının rûh-ı Nergisî hayrânı ve gülzâr-ı imlâsının revân-ı Veysî-i 'andelib senâ-hânudur ve cûybâr-ı nazm-ı âbdârı reyân-sâz-ı ravza-i safâ ve yerâ'a-i efâsihü'l-berâ'ası nây-ı ser-bezm-i vefadır...* diyerek şiirindeki fesahate vurgu yapar, nesir alanında Veysî ve Nergisî gibi üstadlardan üstün olduğunu belirtir (Çapa, 2005, s. 222). *Hadîkatü'l-Vüzerâ'* da onun edebî kişiliği anlatılırken şiirdeki kabiliyeti ve özellikle üstadı Nabî'yi bile gölgede bırakacak yeteneği şu şekilde dile getirilmiştir: *...kâbiliyyet-i mâder-zâd ve isti'dâd-ı Hudâ-dâd ile zamân-ı kalîlde hem şâ'ir-i i'câz-tırâz hem kâtib-i inşâ-perdâz olup mısra:*

Kâbil-i şakird olan üstâd olur üstâddan

vefkince Nâbî merhumu sad merhale geçmiş idi

(Arslan, 2013, s. 134)

Hayat mecmuasında Ramî hakkında iki makale kaleme alan (Şenses, 2008, s. 476-480; 486-489) Halit Fahri, *Ma'mafih*, lehteki bu *şehâdetler*, müverrihlerle tezkirecilerin Râmî'yi, Nâbî'nin muakkibi addetmelerine mani' olamamıştır. Bunlara nazaran: "Nâbî'nin yetiştirdiği şuarâ-yı sençen-pîrandan" olan Paşa onun çizdiği hat üzerinde yürümüş, bir sahada dolaşmayı hatırına getirmemiştir. *Filhakîka* Nâbî'nin intisâbına seok ve himâye ederek gençliğinde Ramî'nin inkişâfına hizmet ettiği inkâr olunamaz. *Şahsiyeti teşekkül ve mane'î hüviyetini takarrur ettikten sonra Râmî, üzerindeki Nâbî nüfûzuna kolaylıkla galebe etmiş, hatta üstâdının tesirinden kurtulmakla kalmayarak ona rakip olacak bir dereceye yükselmiştir* (Şenses, 2008, s. 487) diyerek tıpkı Osmanzade Taib gibi zamanla üstadı Nabî etkisinden kurtularak ona rakip olacak bir seviyeye ulaştığını belirtmektedir. Ramî'nin divançesi üzerine bir inceleme yapan Sadettin Nüzhet ise onu, şiir vadisinde Nabî'nin

tesiriyle şiirler söyleyen bir muakkip olarak değerlendirilmiştir (Ergun, 1933, s. 32) . İsmail Hakkı Uzunçarşılı onun edebî kişiliğini *kuvvetli kalem sahibi, güzel şair...sıfatlarıyla niteler* (Uzunçarşılı, 2011, s. 20). Şiirlerinin muhtevası üzerine yapılan bir değerlendirmede ise onun şiirlerinde aşk temasının ön planda olduğu, hikemi tarz ağırlıklı olarak devrin yozlaşan değerlerini, sosyal ve siyasi çevresini ele aldığı; dil ve ifade bakımından devrinin güçlü şairlerinden biri olduğu, şiirlerinde oldukça renkli ve duygulu bir ruhu, asil ve temiz bir zevki bulunduğu tespit edilmiştir (Erkal, 2014).

Hakkında yazılan övgü nitelikli şiirlerde de Ramî kuvvetli bir şair ve nasir olarak kabul edilmiştir. Vakanüvis Raşid, Ramî'nin İlhanlı döneminin meşhur edip, müverrih ve bürokrati Vassaf'tan (öl. 1329-30) üstün olduğunu belirtir, eserlerindeki nükteli söyleyişe ve belagete dikkat çeker:

Nigâh-ı dîde-i insâf ile seyr eyle âsârın
Ki gâlib varsa Vassâfa yine şek yok o hazretdür (Biltekin, 1993, s. 125)

Dil-i âgâhına geldükce nükte-perdâzî
Sühan âmâde ma'nâ râm hâme vakf-ı hıdmetdür
Zamân-ı devlet-i cûd-ı zamîr-i nükte-dânında
Kabâ-yı şâhid-i endîşe dîbâ-yı belâgatdür (Biltekin, 1993, s. 126)

Ramî vafında kaleme aldığı gazelinde Rasih, aşağıdaki beyitlerde ifade edildiği üzere, onu üstat bilmiştir. Rasih'e göre Ramî, kalem erbabının önde gelenlerinden biridir, Allah onu inşada hünerli kılmış, önceki ustalardan nasiplendirmiştir. Onun şiiri bir akarsu, nesri ise sonsuz bir denizdir. Gönül ehli insanlar onun şiirine değer verir, eserlerini Fahrî, Mani ve Bihzad'ın eserlerinden bile üstün görürler:

Vâdî-i şî're ayak basmak dilersen Râsîhî
Kıl niyâz-ı dest-gîri Râmî-i üstâddan
Server-i ehl-i dil ser-defter-i ehl-i kalem
Behre-yâb itmiş Hudâ inşâdan u üstâddan
Şî'ri bir âb-ı revân inşâsı bahr-i bî-kerân
Hîç dirîg eyler mi feyzin âşnâ vü yâddan
Ehl-i dil müsvedde-i eş'ârını a'lâ tutar
Resm-i Fahrî nakş-ı Mânî sûret-i Bihzâddan (Bulut, 1998, s. 76)

Rüşdî de öncekilerin eserleri ve tarih kitapları dikkate alındığında, daha önce onun gibi bir reisülküttabın gelmediğini belirtir. Nesirlerinin erbabı tarafından çok beğenildiğini söylerken şiirde üslubunun güzelliğine dikkat çeker; onun, Selman ve Selim gibi İranlı şairlerden daha üstün olduğunu ifade eder:

Fahr-i erbâb-ı kalem Râmî Efendi kim anın
Görse âsârını eylerdi 'Utârid ta'zîm

Gelmedi devlete bir böyle re'isü'l-küttâb
 İşte âsâr-ı selef işte tevârîh-i kadîm
 Reşehât-ı kalemi âb-ı hayât u tesnîm
 Safahât-ı keremi nâfe-i hûbân-ı halîm

Nesr-i inşâsı pesendîde-i erbâb-ı kemâl
 Nazm-ı pâkîzesi reşk-âver-i Selmân u Selîm
 Bârekallâh zihî nazm-ı bedüü'l-üslûb
 Oldı her satrı anın rişte-i lü'lû-yı nazîm (Kayhan, 1991, s. 68-69)

Ramî Mehmed Paşa, Edirne'de iken onun vasfında iki kaside kaleme alan Nikatî, Ramî'nin şiir ve nesirdeki kabiliyetiyle ilgili benzer ifadelere başvurur. Nikatî, memduhunu inşadaki yeteneği bakımından tanınmış tarihçi Vassâf'tan; şiirde meşhur İranlı şairler Zahir, Tuğrayî ve Örfî'den; tefekkürde ise İbni Sina'dan üstün görür:

Göreydi nesr-i le'âlî-nisârını Vassâf
 Bilürdi hüsn-i edâda cihân-ârâyı
 İreydi gûşına şi'r-i belâgat-iş'ârı
 İderdi hırz-ı hamâyil Zahîr ü Tuğrâyî
 Göreydi neşve-i şi'rini mest olup 'Örfî
 Olurdı cânıla meftûn-ı sihr-i ra'nâyî
 Rumûz-ı dikkat-i fikriyyesi unutturdu
 Cihânda mertebe-i Bû 'Alî-i Sînâyı (Nikatî, yz. 10^b-11^a)

Kâtibzade Sakıb ise Ramî'nin şiirlerindeki selasete vurgu yapar ve onu meşhur Nizamî ile birlikte anar:

Le'âl-i nazm-ı girân-kadri zîb-i gûş-ı hayâl
 Nizâmî olsa 'aceb midür âferîn-hânı
 Reşâşe-i kalemi feyz-bahş-ı bâg-ı hüner
 Selâset-i suhanı reşk-i âb-ı hayvânî (Kırbıyık, 2017, s. 52)

Bosnalı Asım ise "reisüşşuara" şeklinde nitelediği Ramî'yi Hassan, Sehban, Saib ve Örfî gibi şairlere benzetir:

Sadr-ı Hassân-eserâ âsaf-ı Sehbâb-hünerâ
 Ey vezîr-i şeref-efzây-ı serîr-i ma'nâ
 ...
 Sâ'ib-i tâze-edâ 'Örfî-i mazmûn-pirâ
 Nazm ile şöhre-i âfâk re'isü'ş-şu'arâ (Kurtoğlu, 2018, s. 128)

Dönem şairlerinden Sırrî ile Ramî arasında edebî yönden karşılıklı bir takdir ve etkilenme söz konusudur. Ramî'nin, Sırrî'nin şiirlerinden etkilendiği ve onun "eylemişüz" redifli bir gazelini de tanzir ettiği tespit edilmiştir (Kazan, 2003, s. 53). Ramî vassında üç kasidesi bulunan Sırrî, aşağıdaki beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla, bunlardan birini Ramî'nin gönderdiği bir beytin tezyili şeklinde yazmıştır:

Şehenşâh-ı iklîm-i Sühan Hazret-i Râmî
Gîtî-i beyânun o pesendîde-hısâli
Ser-beytini bu nev-eserüñ eyleyüp ihdâ
Emr itdi ki tezyîl idem ol tâze makâli (Kazan, 2003, s. 248)

Sırrî de Ramî'nin şiirlerindeki selaset, fesahat ve belagati öne çıkarmıştır:

İksârı hıyre-çeşm ider erbâb-ı dânişi
Olsun gerekse her Sühan-ı âbdârı nûr
Tashîf ider fesahati bir nokta 'âkıbet
Olursa dahı şî'r-i belâgat-şî'ârı nûr (Kazan, 2003, s. 242)

Sonuç

Ramî Mehmed Paşa, 17. yüzyıl Osmanlı siyasi ve edebî ortamının tanınmış simalarındandır. Reisülküttaplığı, sadrazamlığı ve Mısır valiliği dolayısıyla yaşadığı dönemde birçok şair ona başta kaside olmak üzere çeşitli nazım biçimlerinde şiirler sunmuşlar, çeşitli faaliyetlerine tarihler düşürmüşlerdir. Bu çalışmada onun hakkında yazıldığı tespit edilen şiirlerin nazım biçimlerine göre tasnifi şu şekildedir: Bir mesnevi, yirmi dokuz kaside, on dokuz kıta, altı gazel, dört rubai, üç müfred ve iki mısra. Divanlarda *be-nâm-ı Râmî* başlığıyla yazılan muammalara da rastlanmakla birlikte bunlar Ramî hakkında herhangi bir değerlendirme içermedikleri için konuya dâhil edilmemişlerdir. Makalede şu sonuçlar elde edilmiştir:

* Bosnalı Sabit, Rüşdî, Mahir, Sırrî, Sakıb, Asım, Nikatî, Feyzî, Subhizade Feyzî, Şefik Mehmed, İshak Hocası Ahmed, Kamî, Cabizade Halil, Şinasî, Adlî, Şehdî, Nabî, Raşid, Rasih, Nazim, Azim, Talib, Taib, Nazif, Nesib, Dürrî ve Faik olmak üzere yirmi yedi şairin Ramî hakkında en az bir şiir kaleme aldıkları tespit edilmiştir.

* Yahya Nazim, beş kıta ve bir kaside; Bursalı Talib ise bir kaside, iki kıta, bir müzeyyel gazel ve iki rubai olmak üzere altışar şiirle Ramî hakkında en fazla şiir yazan şairler olarak öne çıkmışlardır.

* Üsküdarlı Sırrî, Ruznameci Şinasî ve Bosnalı Asım üçer kasideyle Ramî Paşa için en fazla kaside söyleyen şairlerdir. Kasidelerin çoğu Ramî'nin reisülküttap olduğu dönemde yazılmıştır.

* Dönemin en önemli şairlerinden Nabî "oğlum" diye hitap ettiği Ramî hakkında mesnevi, kaside, kıta ve rubai olmak üzere farklı nazım biçimlerinde şiirler yazmıştır. Nabî ayrıca 111 beyitlik kasideyle en hacimli şiir yazan şair olarak öne çıkmaktadır. Mesnevi biçimiyle Ramî hakkında yazılan tek şiirin sahibi de Nabî'dir.

* Ruznameci Şinasî, yazdığı üç müzeyyel gazelle bu nazım biçiminde en çok şiir söyleyen şairdir.

* Kıta nazım biçimiyle yazılan şiirlerin çoğu Ramî Mehmed Paşa'nın 1114/1702-1703 senesinde sadrazam oluşuyla ilgili düşürülen tarih manzumeleridir. Ramî'nin reisülküttap oluşu, dönemindeki faaliyetleri ve aile yakınlarının vefatı tarih manzumelerinin diğer konularındır.

* Medhiyelerde Ramî Mehmed Paşa klasik Türk şiirinin medhiye manzumelerinde kullanılan klişe tabir, mazmun ve benzetmelerle övülmüştür. Karlofça Antlaşması'ndaki başarılı tutumu bazı kasidelerde de işlenmiş, Paşa bu tavrı nedeniyle de methedilmiştir. Hamiliği, devlet idaresindeki başarısı, edebî kudreti medhiyelerde işlenen diğer konulardır. Edebî kişiliği ele alınırken onun özellikle nesirdeki kabiliyetine vurgu yapılması dikkat çekmektedir.

* Hakkında yazılan şiirler genellikle övgü nitelikli olmakla birlikte Osmanzade Taib'in *Hadikatü'l-Vüzera* adlı eserinde yer alan kasidesinde eleştirel beyitlere de tesadüf edilmiştir.

Extended Abstract

The life of Ramî Mehmed Pasha, who lived in the second half of the seventeenth century and the beginning of the eighteenth century, coincided with the reigns of Mehmed IV (1648-1687), Suleiman II (1687-1691), Ahmed II (1691-1695), Mustafa II (1695-1703) and Ahmed III (1703-1730). This period also included the time when grand viziers such as Köprülü Mehmed Pasha (d. 1661), Köprülü Fazıl Ahmed Pasha (d. 1676), Merzifonlu Kara Mustafa Pasha (d. 1683), Köprülü Fazıl Mustafa Pasha (d. 1691), Elmas Mehmed Pasha (1697), Amcazade Hüseyin Pasha (d. 1702), Daltaban Mustafa Pasha (d. 1703), Çorlulu Ali Pasha (d. 1711), Baltacı Mehmed Pasha (d. 1712), Moralı Damat Hasan Pasha (d. 1713), Silahdar Damat Ali Pasha (d. 1711). d. 1716) etc. were influential in Ottoman political and social life. In this period of classical Turkish poetry, in which the tradition of patronage was influential in its existence, it will be seen that the interlocutors (memduh) were mostly these and other statesmen, especially when the works written in the form of qasida verse are analyzed. Ramî Mehmed Pasha, one of the figures who had an important place in the political and social history of the Ottoman Empire with his identity as raisalkuttab, grand vizier and governor of Egypt, can also be included among the influential figures of his period. Ramî Mehmed Pasha, who proved himself in the poetry valley with the poems he wrote in numbers that could constitute a divanche, also made a name for himself as a powerful writer with the prose works he wrote. The sincere closeness he showed to scholars and artists during his duties in the state administration requires him to be commemorated within the framework of the patronage tradition in classical Turkish poetry. These qualities of Ramî Mehmed Pasha made him appear as a praised person who was frequently mentioned in the divans of the period.

In the period divans scanned within the scope of this study, it was determined that one masnavi, twenty-nine odes, nineteen stanzas, six ghazals, four rubais, three mufreds and two verses were written about Ramî. Bosnian Sabit, Rüşdî, Mahir, Sırrî, Sakıb, Asım, Nikaî, Feyzî, Subhizade Feyzî, Şefik Mehmed, İshak Hocası Ahmed,

Kamî, Cabizade Halil, Şinasî, Adlî, Şehdî, Nabî, Rashid, Rasih, Nazim, Azim, Talib, Taib, Nazif, Nesib, Dürrî and Faik wrote at least one poem about Rami. Yahya Nazim and Talib stood out as the poets who wrote the most poems about Rami, with six poems each. Üsküdarlı Sırrî, Ruznameci Şinasî and Bosnalı Asım are the poets who wrote the most ode for Ramî Pasha with three ode each. Most of the eulogies were written during Rami's time as raiselkuttab. Nabî, one of the most important poets of the period, wrote poems to Ramî, whom he addressed as "my son", in different verse forms such as masnavi, qasida, stanza and rubai. Nabî also stands out as the poet who wrote the most voluminous poem with his 111-couplet ode. Nabî is the author of the only poem written about Ramî in masnavi form. Most of the poems written in stanza form are historical poems about Ramî Mehmed Pasha's becoming grand vizier in 1114/1702-1703.

In the eulogies, Ramî Mehmed Pasha was praised with the clichéd expressions and metaphors used in the eulogies of classical Turkish poetry. His successful attitude in the Treaty of Karlowitz was also mentioned in some odes, and Pasha was praised for this attitude. His patronage, his success in state administration, and his literary power are other topics covered in eulogies. While his literary personality is praised, it is noteworthy that his talent in prose is especially emphasized.

Kaynakça

- Ahışhalı, R. (2007). Râmî Mehmed Paşa. *İslam Ansiklopedisi* (C. 34, s. 449-451). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Akpınar Cengiz, Ş. (2000). *Rûznâme-i zâde Şinâsî, hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve divanı'nın tenkitli metni* (Yüksek lisans tezi).
Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Arslan, M. (2008). *Türk edebiyatında hamseler ve Subhizâde Feyzi'nin hamsesi*. İstanbul: Kitabevi.
- Arslan, M. (2013). *Osmanlı sadrazamları, Hadikatü'l-vüzerâ ve zeylleri*. İstanbul: Kitabevi.
- Bağrıaçık, M. Z. (1996). *Dürrî ve divanındaki tarih manzumeleri* (Yüksek lisans tezi).
Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Baltalı, S. (2016). *Mehmed Adli divanı* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Bayındır, Ş. (2008). *Şehdî divanı* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Bilkan, A. F. (2020). *Nâbî dîvânı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Biltekin, H. (1993). *Vak'anüvis Râşid Efendi ve divânının tenkitli metni* (Yüksek lisans tezi).
Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Bulut, A. (1998). *Sofyalı Yusuf Rasih, hayatı, edebi şahsiyeti, divanının tenkitli metni* (Yüksek lisans tezi).
Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Çakır, M. S. (2018). *Yahyâ Nazîm divanı* (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Çaldak, S. (2014). *Nâimâ, Mustafa Naima Efendi*.
Erişim adresi: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/naima-mustafa-naima-efendi>
- Çapan, P. (2005). *Mustafa Safâyî Efendi, Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-âsâr min fevâ'idü'l-eş'âr), inceleme-metin-indeks*, Ankara: AKM Başkanlığı Yay.
- Darıcık, M. (2006). *Nazîf divanı* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Dönmez, A. (1999). *Azîm divanı* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Erdem, M. (1994). *Bursalı Talib ve divanı, tenkidli metin ve inceleme* (Yüksek lisans tezi).
Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Ergun, S. N. (1933). *Ramî Paşa, hayatı ve eserleri*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- İnce, A. (2005). *Tezkiretü'ş-şuarâ, Sâlim Efendi*, Ankara: AKM Yay.
- Karacan, T. (1991). *Bosnalı Alaeddin Sabit, divan*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yay.
- Kayhan, H. (1991). *Rüşdi, hayatı, edebi kişiliği ve divanı'nın tenkitli metni* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Kayhan, H. (1999). *Mâhir Abdullâh (hayatı, eseri, edebî kişiliği ve divanı'nın tenkidli metni* (Doktora tezi).
Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Kazan, Ş. (2003). *Üsküdarlı Sırrî, hayatı, eserleri, edebi kişiliği, divanı ve Şerhu medhi'n-nebî* (Doktora tezi).

- Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Kırbiyık, M. (2017). *Kâtib-zâde Sâkıb divanı*. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56426,katib-zade-sakib-divanipdf.pdf?0> .
- Koçak, F. (2006). *Fâik Mahmûd ve divanı* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Koçoğlu, T. (2016). 18. Asırda yazılmış münşiyâne/üslûb-ı âlî nesir ve mensur muammâ örneği bir eser: Şefîk-nâme. *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Prof. Dr. Abdulkarim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı, 2(3), 101-112. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/265683> .
- Kurtoğlu, O. (2018). *Bosnalı Âsım divanı*. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208667/bosnali-asim-divani.html> .
- Nesib Yusuf Dede, *Divan*. Milli Kütüphane. Ankara Adnan Ötügen İlhalk Kütüphanesi, 06 Hk 1315/1, 1-74.
- Nikatî, *Divan*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi. Türkçe Yazmaları Koleksiyonu, 894.35-1, 1-53.
- Özcan, A. (2001). Karlofça Antlaşması. *İslam Ansiklopedisi* (C. 24, s. 504-507). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Öztürk, M. ve Öntürk, T. (2021). *Vanlı divan şairleri ve Feyzî divançesi*. Van: Van Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sanat Yay.
- Sarioğlu, L. A. (2014). *Zihni, Berber-zâde Mehmed Zihni*. Erişim adresi: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/zihni-berberzade-mehmed-zihni> .
- Selçuk, B.(2013). *Şehdi Mustafa Efendi*. Erişim adresi: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sehdi-mustafa-efendi>
- Selçuk, B. ve Algül M. (2015). *Şefik Mehmed'in kasideleri. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science*, 25(2), 27-58. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/157420> .
- Şenses, O. (2008). *Hayat Mecmuası (4,5,6.Cilt ve yeni tertip) – inceleme, tahlilî fihrist, seçme metinler* (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Topal, A. (2011). *Ahmedî (İshak Hocası) Vahdetnâme-i âlem-engîz* (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Tuğluk, İ. H. (2014). *Pîrî-zâde, Mehmed Sâhib Efendi*. Erişim adresi: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/pirizade-mehmed-sahib-efendi>.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Osmanlı tarihi, Karlofça anlaşmasından XVIII. yüzyılın sonlarına kadar* (4/1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Yazıcı, G. E. (1998). *Edirneli Kami ve divanı* (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> .
- Yörür, A. (2019). Câbîzâde Halîl Fâ'iz Efendi'nin Râmî Mehmed Paşa'ya Sunduğu Bahâriyye'si. *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, 5(10), 201-210. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/332765115_CABIZADE_HALIL_FA'IZ_EFENDI'NIN_RAMI_MEHMED_PASA'YA_SUNDUGU_BAHARIYYE'SI